

Тема 8. Лінгвістичний і юридичний статус інвективи (Практичне заняття)

Питання для контролю знань

1. Поняття інвективи та інвективності. Різновиди інвективи.
2. Функції інвективної лексики.
3. Інвективний дискурс: образливість, непристойність та вульгарність. Поняття табуйованості. Спеціальна шкала лексичної інвективності.
4. Стратегія дискредитації та мовленнєві тактики її реалізації.

Основні поняття: інвектива, інвективність, інвективний дискурс, непристойність, образливість, вульгарність, лінгвістичний і юридичний статус інвективи, евфемізми, дисфемізми, табуйованість, шкала лексичної інвективності, дискредитація, мовленнєві стратегії і тактики дискредитації.

1. Поняття інвективи та інвективності.

Різновиди інвективи

Як при мовній агресії, так і при мовному насиллі ми стикаємося з явищем **мовної (мовленнєвої, вербальної) інвективності**. **Інвектива** (за Б. Я. Шарифулліним) як мовленнєве явище, мовленнєва подія, що реалізує певні комунікативні й експресивні інтенції автора, — це словесний наїзд (від лат. *invēho, invēxi, invectum* — наїжджати), вербальна атака, напади, далеко не завжди виражена у формі власне лайки або лихослів'я, але, безумовно, реалізує мовну (вербальну) агресію, будучи одночасно однією з основних форм мовного насилля над особистістю. **Інвективу** у вузькому сенсі слова (за В. І. Жельвісом) можна визначити як спосіб існування словесної агресії, що сприймається в конкретній соціальній (під) групі як різкий або табуйований. У дещо іншому ракурсі інвективою можна назвати вербальне (словесне) порушення

етичного табу, здійснене некодифікованими (забороненими) засобами. Інші назви інвективи у вузькому сенсі: ненормативна, некодифікована, табуйована, непристойна, недрукована, нецензурна лексика.

Серед тематичних класів слів розглядають такі **різновиди інвектив** (за О. Н. Матвеевою): інтелект-інвективи (*дурень, бовдур, надовбень, йолоп, телепень*); соціоморальні інвективи (*покидьок, хамло, мерзотник, негідник*); політ-інвективи (*расист, обструкціоніст*); націонал-інвективи (*чурки, хачики, жиди, негри, чорні*); професіонал-інвективи (*м'ясник, коновал, свинопас*); зооінвективи (*баран, осел, свиня, корова*); секс-інвективи (*голубий, педик*); жаргон-інвективи (*вертухай, петух*); евфемізм-інвективи (*жінка легкої поведінки*); каламбур-інвективи (*дерьмократи, прихватизатори*); мат-інвективи; інвективи-порівняння з історичними одіозними особистостями та літературними персонажами.

На юридичному рівні необхідно розрізнити такі поняття (за В. І. Жельвісом): 1) **Прокльон** — мовленнєвий жанр, вираження якого у мовленні спричиняє до виникнення негативних наслідків комунікації: *“Щоб ти здох!”*, *“А щоб тобі повилазило!”*, *“Трясця твоїй матері!”*, *“А щоб твоєю мордою просо молотили!”*, *“А щоб тебе грім побив!”*, *“Нехай тобі жаба цицьки дасть”*, *“А щоб тебе качка копнула”* означає *“щоб ти лежав так, щоб качка могла тебе копнути”* (інакше кажучи — щоб ти вмер).

2) Образлива згадка священних понять, **богохульство**. Тут корисно розрізнити справжнє богохульство, коли людина свідомо ображає почуття вірян, і те, що можна назвати **профанізмом** — це коли мовець перетворює сакральне (священне) поняття на профанне, земне, буденне, коли він просто знижує піднесене поняття.

3) **Евфемізм**: це коли, бажаючи назвати якийсь предмет або дію, людина прагне уникнути непристойної назви і добирає щось не таке грубе. Протилежний намір здійснюється за допомогою так званого **дисфемізму**. *“Сідниці”* — це нейтральний або медичний термін, *“попа”* — слово дитячої мови, *“п'ята*

ком події”. Т. Г. Винокур наголошує, що “не існує таких сфер спілкування або типів мовлення, які б були принципово до неї [естетичної функції] індіферентні”, крім того, “увага до форми висловлювання, прагнення експлікувати своє ставлення до експресивних засобів мови, відводити йому важливу роль у “поведінковому” аспекті соціального буття посідає набагато більше місця в процесі мовної комунікації, ніж це можна припустити при поверховому погляді на предмет”.

3. Інвективний дискурс: образливість, непристойність та вульгарність. Поняття табуованості. Спеціальна шкала лексичної інвективності

В. І. Жельвіс зауважує, що ефект інвективи зростає зі зростанням її **образливості**. Розрізняють два американські поняття – *offensiveness* і *offendedness*. *Offensiveness* можна перекласти як “образливість” у сенсі вмісту в слові негативного або такого, що викликає відразу, значення. Що образливіше слово, то сильніше воно табується, забороняється до використання. Таким чином, “образливість” є властивістю самого слова. *Offendedness* – це реакція слухача на образу на його адресу, відчуття образи або ображеність. Різниця тут значна, тому що об’єктивна образливість слова ще не обов’язково викликає суб’єктивну ображеність.

Образливість може бути досягнута різними способами, і один з найпоширеніших – надання інвективи непристойного характеру. Поняття **непристойності**, на думку В. І. Жельвіса, не піддається чіткому визначенню. Особлива трудність полягає в тому, що це поняття, по-перше, сильно мінялося з часом, а по-друге, має національно-специфічний характер. Такий авторитетний довідник, як Британська енциклопедія, пропонує наступне визначення непристойності (*Obscenity*): “Це те, що ображає суспільне уявлення про пристойність”. Як бачимо, перед нами – типова тавтологія: непристойне це те, що непристойно. Розуміючи уразливість цього визначення, автор словарної статті додає: “Подібно до краси, поняття непристой-

ності залежить від особистісних уподобань, що видно з неможливості дати їй адекватне визначення”.

Й. А. Стернін зазначає, що важливо розрізняти побутове та юридичне поняття непристойності. Правовому регулюванню підлягає використання на адресу конкретної людини непристойних мовних форм. Подібне вживання має ознаки образи в юридичному сенсі слова. З юридичної точки зору поняття непристойна мовна форма — це наявність висловів на адресу позивача, що містять непристойну лексику і фразеологію, тобто нецензурні слова і вирази, які грубо ображають суспільну мораль, грубо порушують норми суспільної пристойності. Знижена та лайлива лексика “юридично” не входить у поняття “непристойної форми вираження”.

В. І. Жельвіс наголошує на тому, що юристи обов’язково мають розрізняти поняття **непристойності** і **вulgарності**. “Щоб я через таке лайно, як ти, засмучувався!” або “Дупа ти після цього!” — образливі непристойності, але ті самі слова у виразах “Я вступив у коров’яче лайно!” або “Тут на лавці вода пролита, не замочи дупу-то!” — вулгаризми. **Вулгаризм** — груба назва об’єкта або дії, що не переслідує агресивної мети.

Табуйованість — синонім забороненості. Табуйоване слово — це заборонене до використання в громадському місці слово. Найчастіше це грубе, вулгарне слово, але в суспільстві, зазвичай, табуюються цілі теми. На думку В. І. Жельвіса, поняття табуйованості орієнтоване на мовця, який сам вирішує, чи слідувати забороні на використання цього слова, можна чи неможна в цьому конкретному випадку порушити табу. При цьому вся відповідальність покладається на автора вислову. На відміну від табуйованості, поняття непристойності орієнтоване на слухача: тут уже реципієнт вирішує, пристойне чи непристойне те, що він зараз почув.

М. Д. Голєв зазначає, що для посилення юридичної сили експертизи конфліктного тексту має бути розроблена **спеціальна шкала лексичної інвективності**, наприклад, *гріхководник* (нейтральне) — *паскудник* (слабкий рівень інвективності) — *паску-*

точка” – евфемізм, “*срака*” – дисфемізм. “*Помер*” – нейтрально, “*пішов від нас*” – евфемізм, “*відкинув копита*” – дисфемізм.

О. В. Саржина зазначає, що інвектива як вербальна агресія поділяється на **реактивну інвективу** і **проактивну інвективу**. Реактивна інвектива – це вербальна реакція, відплата у відповідь на усвідомлювану загрозу (інвектива-реакція). Проактивна інвектива – це образлива вербальна поведінка з метою досягнення різного зовнішнього зиску. Прикладом проактивної інвективи можуть служити передвиборчі пропагандистські листівки, мета яких підвищити рейтинг певного депутата або партії за допомогою образи опонентів. Як приклад наведемо сцену з художнього фільму “*Ніагара*”, де змальовано сварку чоловіка і дружини. “*Алкоголік! Баболоб! Говорила – піду до мамі!*” (проактивна інвектива з точки зору статички, реактивна з точки зору динаміки, оскільки в пропозиції лежать такі ситуації як “чоловік напився”, “не приніс грошей”, “обізвав або вдарив”, “він робить це часто” тощо); у проспективній панорамі – можлива реакція чоловіка: “вдарити”, “образити словом”, “промовчати” тощо) “*Ой, та йди, йди! Психопатка!*” (реактивна інвектива).

2. Функції інвективної лексики

Комунікативна функція інвективної лексики (за О. В. Саржиною) має такі *підфункції*:

Експлікативна (функція передання інформації):

Мікрофункції: а) **дескриптивна** (денотативна інформація (*ледащо, пристосуванець, панікер*)); б) **аксіологічна** (оцінка): **емоційно-аксіологічна** – з мінімальним диктумом “людина”, загальне негативне ставлення до людини (*виродок, бестія*) та **емоційно-інтелектуально-аксіологічна** – з розширеними диктумом “людина”, негативне ставлення до певного параметра об’єкта (*нездара, кобила, корова*); в) **катарсична** (виплеск емоцій, характерна особливість – амбівалентність, тобто здатність виражати два протилежних явища – негативні та позитивні емоції); г) **стилерозрізнавальна** (розмовна експресія).

Номінативна (номінативна функція інвективної лексики розмита, тому що диктумний компонент “людина” може бути стертим, тобто як референт номінації можуть виступати *людина, тварина або предмет*).

Волюнтативна (функція впливу, основна функція інвективної лексики):

Мікрофункції: а) **інвективна**; б) **дидактична** (*Ну що ти подивіся, як вахлак!* (із розмовного мовлення).

Узагальнювальна (об’єднувальна):

Мікрофункції: а) **соціалізаційна** — функція самоідентифікації та мовного відособлення людини або певної соціальної групи. Інвективна лексика не сприймається учасниками комунікативного акту як образлива, а використовується, як і жаргон, “не стільки для передання інформації, скільки для спільного переживання, фатичного спілкування, акцентування належності до певної соціальної групи вказівкою на специфічний спосіб інтерпретації навколишнього світу” (А. М. Баранов); б) **фатична**. І. Н. Борисова розмежує **фатичний і нефатичний** мотиви комунікації. Нефатичний мотив “пов’язаний з орієнтацією комунікації на вирішення некомунікативного завдання і визначається типом стратегічної комунікативної мети, мотивованою практичним або інтелектуальним завданням, що вирішується комунікативною взаємодією суб’єктів”. Фатичний мотив визначається “типом стратегічної комунікативної мети, що характеризує спілкування заради підтримання контакту, задоволення від спілкування, взаємодія, орієнтована на спілкування, мета якого в ньому самому” (І. Н. Борисова): [Дві жінки обговорюють по телефону напад на молоду людину] — *Вони же зараз лаять озброєні до зубів. Гади й все! Покидьки! — Так два ребра ще зламали, сволоти! — Ну нічого собі! Гади!*

Естетична функція (“поетична” в термінології Празького лінгвістичного гуртка і Р. Якобсона) відображає увагу мовця до зовнішнього боку мовлення. “Із синонімічних засобів мовець обирає ті, які дають можливість надати його мовленню “яскравості”, образності, зробити співрозмовника співучасни-

також погрозу, політичний ярлик, жанри негативної реклами (“антиреклами”), у тому числі й політичної, лайку тощо.

Б. Я. Шарифуллін стверджує, що інвектива (інвективний вислів) як жанр мовлення не тотожна образі. Але зазвичай її визначення обмежується лише фактом очевидної для всіх словесної образи (насамперед, вираженого через “нецензурну” лексику), що в багатьох випадках — особливо у текстах ЗМІ — далеко не завжди так уже очевидно. Тому у всіх подібних випадках лінгвістична експертиза, що орієнтується саме на “вузкий” жанр образи, опиняється в понятійній безвиході.

З точки зору правового простору мови інвективність та інвективні засоби виконують функцію вербалізації мовної агресії або мовного насилля, спрямованих проти особи (групи осіб, організації та ін.) для образи або нанесення шкоди честі, гідності та діловій репутації (за Б. Я. Шарифулліним). Ці наміри автора інвективних висловів (його комунікативна стратегія) можуть виражатися спеціально підібраними мовленнєвими тактиками й відповідними інвективними жанрами. Фахівці справедливо доводять, що саме собою вживання непристойних слів і виразів ще не дає підстав для правового втручання. Воно можливе і правомірне лише у випадках, коли (за Й. А. Стерніним): а) прямо адресовано конкретній особі або групі осіб; б) при цьому має місце прямий намір на образу; в) інвективна лексика характеризує не окремі вчинки або слова цієї людини, а взагалі її як особу, тобто подається узагальнена оцінка; г) вираз використано публічно. Отже, факт нецензурної лайки на адресу кого-небудь ще не є доказом того, що в цьому випадку наявна образа адресата (приниження його честі й гідності).

У розмовній ситуації лайлива лексика може бути використана “для зв’язку слів”. У нас є приклад, коли було подано позовну заяву про образу нецензурною лайкою. Відповідач Д. посварився із сусідкою з верхнього поверху, чия провина полягала в тому, що вона 4 рази за 4 роки затоплювала його водою (в ході слідства було уточнено, що затопляли відповідача фекальними водами). Цивільний позивач М. заявляла,

що Д. “у грубій нецензурній формі образив” її. Свідки при першому виклику до слідчого підтвердили, що Д. виголосив “багато образ у нецензурній формі”. Проте поступово, при усвідомленні юридичної оцінки події, свідки уточнюють: “Д. посварився з М.”, “він говорив дуже образливі слова”, “він обурювався, що його постійно топлять” і нарешті — “мені спочатку здалося, що Д. виражався нецензурно, в його мові траплялися образливі слова, але вони були як би між іншим, не конкретно на адресу М., а як взагалі обурення” (приклад за А. М. Сперанською).

Стратегія дискредитації — це підрив довіри до когось, чогось, применшення авторитету, значення когось, чогось. Успіх стратегії дискредитації треба оцінювати за результатами мовленнєвого впливу: Н ображений, принижений, відчуває себе об’єктом кепкування, причому несправедливо.

Мовленнєві тактики (МТ) нанесення образи, кепкування та приниження.

МТ-1. Пряма образа “Він дурень (зłodий, шахрай, непрофесіонал, хворий...)”

Тактика передбачає **експліцитну** негативну характеристику особи. В образливих висловлюваннях такого типу знаходимо применшення інтелектуальних, моральних, професійних, фізичних якостей опонента.

Імпліцитна семантика образи, кепкування, збиткування формується за допомогою спеціальних прийомів:

— **порушення максими кількості**: *“Маленькі перебільшення мають тенденцію накопичуватися. Чомусь у репортажах українських медіа про “назву однієї з вулиць Кембриджа іменем Віраса Шевченка” забували згадати, що йдеться про символічне перейменування на один рік для відзначення 200-річчя з дня народження поета. А також, що це невеличкий, хоч і центральний провулок між корпусами факультетів права, історії та лінгвістики”* (Укр. тиждень, 2013. № 43(311). 24 жовт.);

— **встановлення бажаних причинно-наслідкових зв’язків**: *“Відгадка метушині навколо смужки піску з назвою острів*

да або сволота (високий рівень інвективності). Групи слів на такій шкалі мають бути досить чітко фіксовані, незважаючи на те, що в мовленнєвій практиці межі між лексичними групами досить примарні. Особливість юридичних канонів якраз і полягає в протистоянні будь-якої нечіткості й неоднозначності, наприклад, щоб диференціювати ніж як холодну зброю або як знаряддя праці дається певний набір ознак першого й другого.

Т. А. Сидорова і Є. Н. Єгорова представили градацію непристойності від високої — “цинічної форми” — до середньої / помірної — “непристойної за змістом форми”. Однак у різних контекстах і ситуаціях, відносно різних осіб і у використанні різними особами одне й те саме слово на шкалі досить легко міняє своє місце.

1. **Цинічна форма** — це синонім непристойності, але непристойність не передбачає умисності, а цинізм передбачає. Цинічний вислів — обдумана мовленнєва дія, спрямована не лише на емоційну сферу, а й (насамперед) на інтелект об’єкта мовлення. Наприклад, S1 публічно ображав S2: “Козли, п...си, начепили погони, морди від’їли, вам все дозволено”, а також загрожував S2 фізичною розправою: “Я тобі розіб’ю голову й випущу тельбухи” / “Якщо зустрінемося в барі, то я тебе поб’ю”. Із матеріалів експертизи видно, що інтенсивність фраз негативного характеру збільшувалася, а оскільки значення виголошених слів синонімічне, то можна передбачити присутність градаційної структури вислову, тобто високу силу оцінки.

2. **Непристойна за внутрішньою формою** (реалізує ідею кепкування, сарказму, принизливий образ порівняння) — це навмисна мовленнєва дія на інтелектуальну сферу, засобом мовної гри (деформації мови) відбувається гіперболізування якого-небудь недоліку, негативної характеристики об’єкта мовлення і нав’ювання хибного образу: “Найкращі сили прокуратури були кинуті на розгляд цієї підодіяльно-наволочної історії”.

3. **Табуйована непристойна лексика, непристойна за формою** (наприклад, жаргонна, арготична, просторічна) — це

лексика, використання якої у деяких випадках не має наміру адресної спрямованості, а уживається як емоційний підсилювач мови, як спосіб спілкування.

4. Непристойні за змістом слова (негативна характеристика, на зразок *дурень, мерзотник*) — це цензурні слова, які хоча й належать до просторічної лексики, а деякі з них, можливо, навіть літературні, проте стосовно конкретної людини їх вживання є “викликом” суспільній моралі й сприймаються “конкретною” людиною через це як образа.

5. Нейтральні слова, вирази, які набувають негативного значення у певній ситуації — це лексеми з вихідним значенням, не орієнтованим на конфліктність (із тематичних груп найменувань тварин (*осел, козел, баран, свиня*), комах (*пазук, комар, муха*), рослин (*дуб, липа*), назв професій (*чоботар, м'ясник*) тощо), в агресивному діалозі набувають нових значень за принципом асоціативних зв'язків.

На думку Т. А. Сидорової, **ядро непристойності** складають вислови, в яких інвектива займає граматичну основу. При цьому мовна агресія виражається у **відкритій** (інвектива в позиції присудка) або **закритій** (інвектива в позиції підмета) **вербальній формі**.

4. Стратегія дискредитації та мовленнєві тактики її реалізації

Інквектива в її вербальному втіленні — це не вид мовленнєвої (комунікативної) стратегії і не мовленнєва тактика, а один з основних **типів мовленнєвих жанрів** (за Б. Я. Шарифуллішим). Комунікативну стратегію інвективних жанрів можуть здійснювати різні мовленнєві тактики, що реалізуються у формі відповідних мовленнєвих жанрів: наприклад, тактики прямої і непрямої образи, навішування ярликів, нагнітання мотивованих і невмотивованих звинувачень, відповіді запитанням на запитання тощо, у тому числі й тактика масованого використання обценної лексики. Тому до інвективних жанрів мовлення можна віднести, окрім первинного жанру “образа”,

пасажирів падати долілиць. Він байдуже підкурює сигарету і вмикає шансон. Чиясь рука відразу тягнеться по навушники — не чути, не сприймати. Інші впізнають знайомі мотиви й тішаються причетністю до спільного культурного коду. Авто раптово гальмує. Хтось, полегшено зітхнувши, виривається із салону. Решта починає штовхати авто вперед” (Укр. тиждень. 2012. № 39 (256). 28 верес. — 4 жовт. С. 82);

— **алюзія** (особливий прийом текстотворення, який полягає у співвіднесенні змісту тексту з прецедентним фактом, історичним або літературним): “Зрештою, нинішня влада наслідує радянську дипломатичну культуру, тож може й **“кузькіну мать”** згадати, й **черевика зняти, й постукаати ним погрозово перед зловісним Заходом”** (Там само. С. 7);

— **прихована антитеза**: “А Ельцин за взятие Дома Советов, за обильную кровь чуждых генералу русских людей нацетил ему (Грачеву) придуманный Бурбулисом орден. И он сияет на грачиной груди так же ослепительно, как орден Победы на груди маршала Жукова, полученный за взятие фашистского Берлина”. Ілюкутивна сила цього висловлювання полягає у звинувачуванні: Ельцин нагородив убивцю. Алюзія на історичний факт побудована за принципом прихованої антитези: Жуков взяв оплот ворога, а Грачов... Дім Рад у своїй країні.

МТ-3. Розвінчування амбіцій “Він не подібний до..., хоча й претендує”

Тактика реалізується через прагматичну інтерпретацію висловлювань, що містять приховані семантичні компоненти:

— використання лексичних одиниць з позитивною конотацією у невідповідному контексті (наприклад, з образливо-принизливим значенням): “Є ще **“пупкоподібний”** напрям провладного мистецтва. Як красивих пусиків пропонують зобразити портрети самих героїв натискань кнопок у парламенті, їхніх дружин, тець, коханок та дітей. І, звісно, це чудовий подарунок на дні народження та загальнонаціональні свята. Напевно, вони себе справді відчують такими” (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. — 4 жовт. С. 70);

— **алюзія:** “Ганна Герман — уся в білому — запевнила, що президент цей документ не підпише. Але ми пам’ятаємо, як Герман вже гарантувала нам, що він і закон про мову підпише такий, який “буде сприяти консолідації нашого суспільства”. І що?” (Там само. С. 14). “А те, що після цього пані Ганна вже перекинула всю відповідальність на Литвина, який, мовляв, “практично забрав у президента основний козир”. Ну, звичайно, **козири тирити — це не шапки і банки приватизувати**” (Там само);

— **антитеза:** “Потім була серія картин якоїсь молоді художниці, де політики постали у вигляді **ельфів** з різноманітними іграшками та всілякими дитячими причадалами навколо. Хоча ельфичність облич і загальна усипусічність тих робіт ніяк не приховували загального враження, що нас трохи дурять і це все ж таки натуральні **упири**” (Там само. С. 70);

— **взяття у лапки:** “А перед самісіньким підписанням закону про мову гарант запросив до себе **“представників інтелігенції”**” (Там само. С. 14).

МТ-4. Навішування ярликів

Тактика реалізує глибинну стратегію когнітивного плану: за окремою деталлю, подробицею (іноді абсолютно незначною) слухачу (читачу) допомагають зробити висновок про властивості об’єкта. Ярлик не пояснює об’єктивних властивостей особистості, мікросоціуму, він блокує множинність інтерпретацій особистості, замінюючи їх “жорсткою оцінкою дискредитаційного типу”. Основний прийом — навішування ярликів. Різновиди:

— **перехід власних імен політиків у загальні:** “Зростають апетити пацанів від влади. Уже їм забагнулося такої відвертої **лукашенківщини**, щоб увесь світ щиро позаздрив нашій демократії” (Там само. С. 14). “До того ж, ця ситуація небезпечна виникненням конфліктів інтересів. “Конфлікти можуть виникнути, наприклад, між Азаровим і Ключевим, — припускає у розмові з “Поглядом” Володимир Фесенко, голова правління Центру прикладних політичних досліджень “Пента”. — Але на-

Тузла видніється вже при виході з порту: рух кораблів по Керченській протоці приблизно відповідає рухові машин по трасі Феодосія — Керч” (“Подорож з України в Росію або з “ненашої” нашої землі на чужу “нашу” землю” <http://kavkaz.in.ua/podorozh-z-ukrajiny-v-rosiyu-abo-z-nenashoji-nashoji-zemli-na-chuzhu-nashu-zemlyu/>);

— **нав’язування прихованого дедуктивного висновку:** “Показовим у цьому сенсі став і останній візит Януковича на 67-му сесію ГА ООН у Пью-Йорку. Видання Ріната Ахметова “Сьогодні” — один з основних рупорів нинішньої влади — анонсувало його так: “Президент уже втретє бере участь у головному оонівському форумі, але загалом це вже його п’ята поїздка до США як глави держави.... Хоча для Януковича візити до США не рідкість, нинішньому надається велике значення. Щоправда, річ не так у самій Генасамблеї (хоча, за нашою інформацією, зустріч із генсеком ООН Пан Гі Муном запланована), як у можливості віч-на-віч обговорити політичні та економічні питання з вищим керівництвом США і МВФ”. У такий спосіб створюється враження про неабияку міжнародну активність Януковича “як не рідкість”, його здатність “вирішувати питання” з очільниками провідних держав і міжнародних організацій. “Про яку ізоляцію може йтися” — питання, на яке програмується масовий читач” (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. — 4 жовт. С. 4);

— **антитеза:** “У відповідь МЗС із неприхованою іронією зазначило: “За великим рахунком, на даний момент для нас пан Тейшейра вже не є послом Європейського Союзу в Україні, тому його думка скоріше має хвилювати Республіку Острови Зеленого Мису (Кабо-Верде), ніж громадян та представників влади в Україні”. Малося на увазі: “...та вали вже звідси, тобі тепер місце хіба що на африканських архіпелагах”. Але нікому в МЗС і на думку не спало, що за багатьма показниками України до тієї тропічної республіки ще далеко: за рівнем подолання корупції вони на 41-му місці у світі (ми на 152-му); за індексом демократії — на 23-му (проти нашого 79-го); за показником еконо-

мічної свободи – на 66-му (ми 163-ті)” (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. – 4 жовт. С. 7);

– **наведення семи:** “Між тим, законопроект, деякі подробиці якого оприлюднило видання “Комерсант Україна”, як і вся приватизаційна (сімейна) стратегія президента, фактично має на меті поглиблення монополізації вітчизняної економіки олігархами, групами впливу, близькими до гаранта”; “Так звана “підготовка до приватизації” цієї компанії, чітко ілюструє нову схему приватизації від Януковича, яка кувалася “регіоналами” в Україні роками – експерти називають її сьогодні “Дерібан 2.0” (Андрій Пишний http://www.ukrrudprom.com/digest/Perezavantagennya_deribanu.html?print);

– **взяття в лапки** – сигнал прихованої іронії й збиткування: “Створена ніби для широкого і всебічного діалогу, Конституційна асамблея досить широко виправдала всі песимістичні прогнози на тему своєї “кишеньковості” щодо Банкової” (Там само);

– **використання в одному контексті стилістично неоднорідних одиниць:** “Наприкінці серпня генії української дипломатії жбурлялися необдуманими словами у спину посла ЄС в Україні Жозе Мануела Пінту Тейшейри, бо перш ніж вирушити в дипломатичною місією до Республіки Кабо-Верде в Африці, він дав інтерв’ю, в якому доволі критично висловився про те, що нині діється в Україні” (Там само).

МТ-2. Непряма образа “Він подібний до...”

Ця тактика по суті реалізує стратегію когнітивного плану: її мета – створення бажаних для мовця асоціацій, порівнянь. Прийоми:

– **метафора:** “Українська машина часу – це старий роздубаний “Запорожець” із дорогим китчевим тюнінгом. У нього втиснули людей і вирушили у минуле, не запитавши дозволу. Вони платять за проїзд, дратуються, виголошують промови про соціальну несправедливість і продовжують рух у зворотньому напрямі. Водій повсякчас ігнорує людський чинник і займається своїми справами. Його різкі повороти змушують

разі про це ще зарано говорити однозначно, бо немає розподілу повноважень”. Проте не конфлікт інтересів, а головна проблема так званої “азарівщини”, у поняття якої можна вкладати різний зміст. Цікаво, що сам термін з’явився з подачі Валерія Хорошковського та Інни Богословської, які тепер перебувають у команді Віктора Януковича. Відомо, що кажучи про “азарівщину”, Інна Германівна говорила про адміністративне втручання в економічному процесі, тобто використання ручного методу управління” (Юлія Басенко “Азарівщина-2. В Україні з’явився новий Кабінет Міністрів” <http://www.pohlyad.com/polityka/p/2785>);

– **детермінологізація** (поняття, які втратили характеристики наукових дефініцій й знижені у використанні до рівня образи (уклоніст, сталініст, демократ): “На перший погляд, ніби все “по-лівому”. Дівчата і називають себе **феменістками**, і хрест спіяляли, і цицьки заголили за свободу Pussy Riot. Але треба поглянути, кому все це вигідно?” (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. — 4 жовт. С. 71);

– **псевдотермін**: “Упорядники списку відзначили так званих **лідерів прогресу** (дипломатичні місії, які лібералізують процес видачі віз) та **лідерів занепокоєння** (держави, до яких стало важче потрапити). Серед останніх опинилася, зокрема, Чехія, котра часто говорить українцям “ні” й дає порівняно невелику кількість довготермінових віз. До “прогресивних” зараховано охоплені кризою Іспанію та Грецію, які стали рідше відмовляти і виділяють більше віз на тривалі періоди перебування” (Там само. С. 6);

– **метонімія**: “Новим гуру й водночас **гаманцем опозиції** став Іванішвілі — проросійський блазень із кількома мільярдами доларів (його персональні доходи більші за весь бюджет Грузії)” (Там само. С. 19).

– **паронімічна атракція** (народна етимологія): *дєрьмократи, комуняки, прихватизатори*;

– використання “домашнього” імені, прізвиська, приєднання до імені прізвиська, інвективне спотворення імені

або прізвища тощо: “Але, навчений лихим досвідом, я перейшов тоді на езопову мову. Кучма в мене став Татуськом, Янукович – Доном Вітторіо, нікому не треба було розтлумачувати, хто така Інна Гіббельсівна Богохульська, Конопотська відьма, Петя Красножопий, Гігілко, Табаковіч та інші клоуни Верховнього Цирку” (Там само. С. 14).

На думку О. С. Іссерс, аналіз мовленнєвої стратегії дискредитації переконує в тому, що засобом морального знищення є не стільки лайка та пряма негативна оцінка, скільки прийоми когнітивного й семантичного плану, що сприяють бажаному сприйняттю політичних фактів і фігур. Це є достатньою підставою для юридичної кваліфікації розглянутих мовленнєвих дій як таких, що принижують честь і гідність громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

Базьлев В. Н. Конфликтные ситуации в сфере политико-правовой коммуникации // Юрислингвистика-2: Русский язык в его естественном и юридическом бытии: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. Н. Д. Голева. Барнаул : Изд-во Алтай. ун-та, 2000. С. 159–168.

Баранов А. Н. Язык как игра: Жаргон и превращенная реальность // Юганов И., Юганова Ф. Русский жаргон 60–80-х годов. Опыт словаря / под ред. А. Н. Баранова. Москва : Наука, 1994. С. 305–326.

Борисова И. Н. Русский разговорный диалог: структура и динамика. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2001. 408 с.

Булыгина Е. Ю., Стеклова Т. И. Проявление языковой агрессии в СМИ // Юрислингвистика-2: Русский язык в его естественном и юридическом бытии. Барнаул : Изд-во Алтай. ун-та, 2000. С. 149–157.

Виноградов В. В. Русский язык : (Грамматическое учение о слове): учеб. пособие для студ. вузов. – 3-е изд., испр. Москва : Высш. шк., 1986. 639 с.

Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц // отв. ред. А. Н. Кожин : АН СССР, Ин-т рус. яз. Москва : Наука, 1980. 237 с.